ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Тацакович Уляни Тарасівни

на тему «Лінгвокогнітивні засади відтворення інтертекстуальності в перекладі українською мовою (на матеріалі англомовної художньої прози XX – XXI ст.)» (Івано-Франківськ, 2020. – 233 с.), подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія

Проблема інтертекстуальності як складної міждисциплінарної категорії донині викликає жвавий інтерес у дослідників у царині гуманітарних наук – філософії, психології, літературознавстві, лінгвістиці і перекладознавстві. У сучасних мовознавчих студіях, спрямованих на дослідження типологічних, конститутивних, інваріантних параметрів різних текстів, інтертекстуальність розглядається як структуротвірний, смислогенеруючий і когнітивно-семіотичний феномен. У численних перекладацьких розвідках предметом дослідження постає інтертекстуальність як засіб реалізації міжтекстових зв'язків. **Актуальність** дисертаційної праці У. Т. Тацакович, у якій обґрунтовано лінгвокогнітивні засади відтворення українською мовою інтертекстуальності в англомовній художній прозі XX – XXI ст., не викликає сумнівів. Підтвердженням актуальності теми дисертації є її відповідність профілю досліджень кафедри англійської філології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» в межах науково-дослідної теми «Концептуальна та мовна картини світу» (номер державної реєстрації 0113U001963).

Саме з когнітивним спрямуванням слід пов'язувати і **новизну** дисертаційної праці У. Т. Тацакович. Когнітивний підхід до вивчення інтертекстуальності як проблеми перекладу із залученням теоретико-методологійного інструментарію когнітивної лінгвістики і когнітивної психології дозволяє авторці обґрунтувати когнітивні основи тих ментальних

процесів, які задіяні під час інтерпретації інтертекстуальних одиниць в англомовній художній прозі і під час їх відтворення в українських перекладах. Безсумнівна новизна рецензованої дисертації полягає у залученні лінгвокогнітивної концепції фреймової семантики, згідно якої «відтворення інтертекстуальності в перекладі полягає в перенесенні фреймової інформації та пов'язаної з нею ментальної образності з однієї концептуальної системи в іншу» (с. 200). Новим є екстраполяція когнітивно-психологічних концепцій, зокрема теорії динамічної пам'яті Р. Шенка, на дослідження інтертекстуальних зв'язків та обґрунтування процесу відтворення інтертекстуальності в перекладі «як перехресного аналогійного мапування між інтертекстуальним і текстуальним фреймами (на основі спільних слотів), де текстуальний фрейм містить інформацію про епізод з уже прочитаного тексту, а інтертекстуальний – активується під час читання тексту з інтертекстуальним елементом» (с. 200).

На схвальну оцінку заслуговує **методологійний апарат**, задіяний у дисертаційній праці У. Т. Тацакович, у руслі нового підходу, що пропонується. Поряд із загальнонауковими методами *аналізу* й *синтезу*, *індукції* та *дедукції*, *спостереження*, *опису* і *систематизації*, які використано для розтлумачення поняття інтертекстуальності у тріаді «цитата – алюзія – реміпісценція», у дослідженні також задіяно методи когнітивної лінгвістики, когнітивної психології і когнітивного перекладознавства, які виявляються релевантними у процесі наукової кваліфікації фактичного матеріалу.

У дисертаційній праці У. Т. Тацакович порушено низку **теоретичних проблем**, у розв'язанні яких авторка спирається на здобутки когнітивної лінгвістики, когнітивної поетики, когнітивного перекладознавства, на низку сучасних наукових праць із теорії міжтекстових зв'язків, теорії динамічної пам'яті, теорії перцептивних символьних систем, теорії симуляційної семантики. Глибоке опрацювання теорій лінгвокогнітології (підрозділ 1.2), зокрема, теорій концептуальної інтеграції та концептуальної метафори (п. 1.2.1), фреймової семантики і теорії динамічної пам'яті Р. Шенка (п. 1.2.2), що свідчить на користь філологічної ерудиції дисертантки, створило міцне теоретичне підґрунтя для обґрунтування фреймового підходу до визначення

інтертекстуальних одиниць (підрозділ 1.3), у руслі якого запропоновано широку й вузьку концепції інтертекстуальності, за якими інтертекстуальність розуміється широко як властивість когнітивної системи, а вузько – як вивчення її особливостей через дослідження її текстових репрезентантів.

Характеризуючи розв'язання проблеми інтертекстуальності в перекладознавстві (підрозділ 1.4) з позицій двох загальних культурологічних перекладацьких стратегій – доместикації і форенізації, У. Т. Тацакович послуговується теоретико-методологічним інструментарієм когнітивної психології, зокрема теорії симуляційної семантики і теорії динамічної пам'яті Р. Шенка (підрозділ 1.5, п. 1.5.1), для розробки оновленого розуміння еквівалентності перекладу з позицій когнітивного перекладознавства й обґрунтування ступеневої концепції когнітивної еквівалентності (п. 1.5.2).

Особлива цінність рецензованої дисертації полягає в теоретичному обґрунтуванні із залученням численних іноземних джерел і демонстрації на багатому ілюстративному матеріалі різноступеневої когнітивної еквівалентності інтертекстуальних одиниць у перекладі. Авторка доводить, що високий, середній та низький ступені когнітивної еквівалентності інтертекстуальних одиниць у перекладі залежать від ступеня відповідності «фреймової інформації оригіналу й перекладу в когнітивному, культурному й комунікативному планах» (с. 91).

Дисертація У. Т. Тацакович має й чимале **прикладне значення**, що зумовлюється можливістю використання результатів дослідження у викладанні лекційних курсів із теорії і практики перекладу, когнітивного перекладознавства. Запропонований у дисертації лінгвокогнітивний перекладацький аналіз інтертекстуальних одиниць шляхом фреймового моделювання ментальної образності в перекладі, що демонструє ступеневу концепцію когнітивної еквівалентності як критерій оцінки якості перекладу інтертекстуальних одиниць, може слугувати зразком для здійснення інтерпретації англомовного художнього тексту та його стилістичного аналізу на заняттях із спецкурсу з актуальних проблем художнього перекладу.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів забезпечується несуперечливістю застосованих у дисертації різнопланових теоретичних засад і сумісністю з ними висновків дослідження; вдалим використанням сучасних методів аналізу лінгвістичних і суміжних із лінгвістикою наук, релевантних для розв'язання завдань дисертації; репрезентативною джерельною базою (259 позицій теоретичних джерел, із них 163 – іноземних), що справляє позитивне враження про рівень загальнонаукової і філологічної обізнаності автора. Доказовість висунутих дисертанткою положень – ознака новизни і теоретичної значущості роботи. У. Т. Тацакович доводить, що повне аналогійне мапування між інтертекстуальним і текстуальним фреймами активує цитата, алюзія активує часткове мапування між фреймами, а мінімальний ступінь наближеності між фреймами ілюструє ремінісценція (с. 22).

Усе це дало змогу здобувачці досягти задекларованої мети. Висновки у дисертації є аргументованими, чіткими, маніфестують результати спостережень авторки, відображають поставлені в дослідженні завдання і є об'єктивними для проаналізованого мовного матеріалу. Дисертація У. Т. Тацакович за структурою і змістом **відповідає встановленим вимогам**, не містить несанкціонованих текстових запозичень. Порушень академічної доброчесності не виявлено.

На користь дисертантки слугує і вагома **апробація** результатів дослідження, які викладено у шести публікаціях, у тому числі – у виданні, що індексується в міжнародній наукометричній базі Scopus. Засвідчую, що публікації висвітлюють матеріал усіх розділів дослідження. Кількість і обсяг публікацій відповідають чинним вимогам до оприлюднення матеріалів дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

1. Теоретичного обґрунтування потребують ступені когнітивної еквівалентності як критерій якості перекладу інтертекстуальних одиниць. У дисертації йдеться про три ступеня – високий, середній і низький, що підтверджується структурними підпунктами у Розділі 3 (3.1.1, 3.1.2 і 3.1.3), а також висновками до розділу 1:

> «Концепція когнітивної еквівалентності є ступеневою: високий, середній чи низький її ступінь детермінується повноцінним, достатнім

(з модифікаціями ментальної образності, що не впливають на інтерпретацію фрагмента) чи мінімальним (неповноцінним) відтворенням вихідного концептуалізованого контенту.» (с. 91)

Але чи можна вважати мінімальним (неповноцінним) відтворенням вихідного концептуалізованого контенту нейтралізацію інтертекстуальності через її опущення у перекладі, тобто коли переклад не є когнітивно еквівалентним оригіналу у результаті повної втрати компонентів фреймового мапування оригіналу (див. приклади на с. 147-158)?

2. Незрозумілими є критерії розмежування середнього і низького ступеня когнітивної еквівалентності. Досягнення середнього ступеня еквівалентності перекладу забезпечується, як зауважує авторка, «наявним перекладом інтертекстуальної одиниці, який вносить модифікації до вихідного ментального образу, що не впливають на інтерпретацію текстового уривка з ІО» (с. 138), а низький ступінь зумовлюється такою модифікацією вихідного ментального образу, що спричиняє втрату важливих для інтерпретації компонентів фреймового мапування. Прошу прокоментувати біблійну інтертекстуальну одиницю із роману М. Ондатже *A novel is a mirror walking down a road* (с. 133), яка «активує неконвенційну авторську метафору, що зіставляє образ роману з образом дзеркала, що рухається дорогою» (с. 134), у перекладі Є. Даскала *Роман – це дзеркало, з яким ідеш уздовж битого шляху* (с. 135), який «активує образну метафору, що утворюється шляхом зіставлення образу роману з образом людини, що несе дзеркало утореною дорогою» (с. 136), тобто ментальна образність оригіналу A NOVEL IS A MIRROR (РОМАН Є ДЗЕРКАЛО) радикально модифікована в перекладі: ДЗЕРКАЛО Є ЛЮДИНОЮ. У коментарі У. Т. Танакович зазначає:

«Отже, український переклад відтворює ІО оригіналу, але вносить модифікації до вихідної ментальної образності. Оскільки зміни концептуалізації не впливають на інтерпретацію уривка, переклад характеризується середнім ступенем когнітивної еквівалентності.» (с. 136)

3. Запитання викликають різні прояви повної активації вихідної структури у двох лінгвокогнітивних тактиках – у першій, тактиці повної

активації вихідної структури + ідентична мовна форма (п. 3.2.1), і у другій, тактиці повної активації вихідної структури + модифікована мовна форма (п. 3.2.2). У першій тактиці повна активація вихідної структури полягає у повному (ідентичному) відтворенні вихідного мапування між інтертекстуальним фреймом (ІФ) і текстуальним фреймом (ТФ), тобто ментальний образ не модифікується у перекладі і відтворюється без втрат фреймове мапування оригіналу, усі слоти вихідних ІФ і ТФ збережено в перекладі (див. проаналізовані приклади у п. 3.2.1). У другій тактиці повна активація вихідної структури дозволяє трансформацію ментального образу оригіналу, зміну слотової структури вихідного тексту завдяки появі додаткових елементів змісту (див. проаналізовані приклади у п. 3.2.2). Чим пояснюються досить різні референційні властивості того самого терміну «повна активація вихідної структури» у різних лінгвокогнітивних тактиках?

4. Одним із завдань дисертаційного дослідження постає визначення «лінгвокогнітивних тактик і прийомів відтворення інтертекстуальних одиниць у перекладі з англійської мови українською» (с. 19). Розглядаючи лінгвокогнітивні тактики відтворення інтертекстуальності в перекладі цитат, алюзій і реміпісценцій (підпункт 3.2), У. Т. Тацакович говорить про тактики повної або часткової активації вихідної структури + ідентична або модифікована мовна форма, які співвідносяться зі стратегією форенізації або доместикації (табл. 3.4, с. 194-195), але про перекладацькі прийоми у дисертації не йдеться. Лише один раз авторка згадує про прийом експлікації і прийом підбору функціонального аналога (с. 194), які співвідносить із лінгвокогнітивною тактикою часткового відтворення фреймового мапування оригіналу у зв'язку з модифікацією мовної форми. Хотілося би почути, з якими прийомами трансформаційного перекладу можуть бути співвіднесені інші лінгвокогнітивні тактики відтворення інтертекстуальності.

5. Зауваження стосуються структури дисертації. Назва Розділу 3 «Лінгвокогнітивні особливості відтворення інтертекстуальності в перекладі з англійської мови українською» фактично дублює тему дисертації «Лінгвокогнітивні засади відтворення інтертекстуальності в перекладі

українською мовою», обмежуючи дослідження лише одним розділом. Між пунктом 1.5 «Лінгвокогнітивні аспекти перекладу» (с. 67) та його підпунктом 1.5.1 «Фреймова семантика і переклад» (с. 78) – 12 сторінок без назви, на яких подано інформацію про «базові лінгвокогнітивні аспекти перекладу» (с. 77), тобто розкрито зміст усього пункту 1.5.

Загальний висновок

На підставі ознайомлення з текстом дисертації і публікаціями за темою рецензованої праці вважаю, що дисертаційне дослідження У. Т. Тацакович є завершеною науковою працею, нові методологічно обґрунтовані результати якої відкривають нові перспективи у розвитку когнітивного перекладознавства.

Дисертація Тацакович Уляни Тарасівни на тему «Лінгвокогнітивні засади відтворення інтертекстуальності в перекладі українською мовою (на матеріалі англомовної художньої прози XX–XXI ст.)» відповідає вимогам пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 06 березня 2019 р., а її авторка заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 035 Філологія.

Офіційний опонент

доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри англійської і німецької
філології та перекладу імені професора
І. В. Корунця В. Г. Ніконова

Власноручний підпис Ніконової В.Г. завіряю: ст. Інспектор ВК Маєвська Г.А.

Підпис д. ф. н., проф. ***Віри Григорівни НІКОНОВОЇ*** *з а с в і д ч у ю :*

С е к р е т а р в ч е н о ї р а д и

Київського національного лінгвістичного університету, к.ф.н., доц. В. П. Заскалета

Власноручний підпис Заскалети В.Г. завіряю: ст. Інспектор ВК Маєвська Г.А.

18 01 03.04-30/06 21